

Karen Fog Olwig: Hvad skal vi med dansk kolonihistorie?

Danske historikere har i de kolonihistoriske arkiver fundet en sand guldmine af materiale. I en oversigt over kilder og hjælpemidler til studiet af Dansk Vestindiens historie i bogen *Dansk kolonihistorie. Indføring og studier* (1983) nævner Hoxcer Jensen således både danske kancelli, rentekammeret, generaltoldkammeret, kommercekollegiet samt lokaladministrationen som bidragydere til det væld af materiale, der findes på Rigsarkivet alene. De store mængder af kildemateriale, der findes uden for Rigsarkivet, ja endda uden for landets grænser, nævnes også, og man mærker forfatterens store begejstring over, at »nogle hundrede meter« arkivmateriale er blevet »reddet fra »tropedøden« i Vestindien ved at blive overført til Washington.

Sådanne arkivalier har sammen med håndskrifter og andet utrykt materiale, billeder og kort samt forskellige former for trykt kildemateriale åbnet døren for en omfattende forskning i dansk kolonihistorie. Der har været plads til alle forskere, for kilderne og de emner, der kan tages under behandling, synes ubegrænsede. Det er da heller ikke mærkeligt, at især specialeskrivere med iver har kastet sig over denne for historikere sande bonanza af empiri. Man får et indtryk af disse specialer i bogen *Dansk kolonihistorie*, en samling artikler der er skrevet på baggrund af specialearbejder.

De fleste af studierne tager udgangspunkt i den empiriske københavnerskoles præmisser, som en oversigtsartikel over dansk kolonihistorie da også gør opmærksom på (Green-Pedersen og Willemoes Jørgensen 1983: 15). Kildematerialet står i første række, og dets oplysninger danner grundlaget for analyserne. Artiklerne benytter i vid udstrækning én bestemt type kildemateriale. Artiklen om det vestindisk-guineiske kompagnis virksomhed på Guldkysten er skrevet på grundlag af »hjemsendte indberetninger« eller »generalbrevene«; plantagesamfundet på St. Coix be-

skrives på grundlag af især matriklerne, mens artiklen om neger-slavedebatten forståeligt nok bygger på tidsskriftsartikler. Fremstillingerne virker solide og velunderbyggede, og nogle af dem viser, hvorledes hidtidige opfattelser er utilstrækkelige eller direkte forkerte. Vi ser f.eks., at i modsætning til, hvad Jens Vibæk gav udtryk for i bind 2 af *Vore Gamle Tropekolonier* (1966), så skete der faktisk en væsentlig »godssamling« på St. Coix i løbet af 1700-tallet (Bach Christensen: 140), og den danske never-slavedebatte bliver påvist at have haft franske forbilleder i højere grad, end hidtil troet (Højlund Knap: 161). Det virker, som om der efterhånden er ved at blive opbygget en omfattende og tilbunds-gående viden om dansk kolonihistorie, ja i nogle tilfælde foregår der måske ovenikøbet en vis finpudsning af den allerede eksisterende viden. Bogens omfattende og meget nyttige indføring til kildematerialet må ses som en opfordring til andre om at deltage i dette arbejde og således være med til at dokumentere dette aspekt af danmarkshistorien endnu bedre.

Nu da den danske kolonihistoriske forskning er så godt i gang, kunne det måske være på sin plads at stoppe lidt op og stille sig selv det spørgsmål, hvad vi egentlig ønsker at bruge den danske kolonihistorie til? Det meste af den hidtidige forskning har taget udgangspunkt i empirisk forskning, men empiri styrer nu engang ikke emnevalg og selve analysen af materialet. I mangel på en bevidst teoretisk indfaldsvinkel til stoffet synes forfatterne blot at bygge deres artikler på en generel interesse i at beskrive forskellige aspekter af Danmarks kolonihistorie så nøjagtigt og detaljeret som muligt. I Green-Pedersen og Willemoes Jørgensens introducerende artikel gøres der opmærksom på, at »de holdninger, der kommer til udtryk i de danske arbejder, svarer ret nøje til de holdninger, der findes hos andre i-landshistorikere« (1983: 14). Det gælder også for disse artiklers vedkommende, at de har arbejdet næsten udelukkende fra hjemlandets præmisser. I den bibliografiske gennemgang af det vestindiske stof behandles emnerne strengt ud fra en dansk synsvinkel. »Neger-slaveri og slavehandel« betragtes ud

fra økonomiske, demografiske og juridiske overvejelser, og når man slår op under »Livet i Vestindien« læser man om den hvide planteroverklasse og dens overdådige livsstil, som ledte til mundheldet »rig som en vestindisk planter« (Hoxcer Jensen: 58). Også de seks studier tager udgangspunkt i danske interesser. Vi hører om guvernører, plantager, handelskompagnier. Afrikanere og slaver optræder hovedsagelig som arbejdskraft i europæernes tjeneste.

Det er forståeligt nok, at der samler sig stor interesse for at belyse fædrelandets historie. Men der er unægteligt problemer forbundet med denne fremgangsmåde. Det bliver ikke mindst klart, hvis man kigger nærmere på forfatternes eget udgangspunkt: den empiriske analyse af kildematerialet. Der er klart et ønske om at være kildekritisk og komme frem til de rigtige konklusioner i fremlæggelsen af de oplysninger, der kan aftvinges kilderne. I artiklen »Danskerne og afrikanerne«, f.eks., siger Poul Ulrich Jensen: »Generalbrevene er på flere måder et vanskeligt gennemskueligt kildemateriale. Kritiske overvejelser og forbehold med hensyn til deres udsagnskraft er nødvendige ... Man må ... tage højde for det betydelige subjektive islæt, der farver disse beretninger« (1983: 115). Forfatteren beklager, at afrikanerne beskrives »overfladisk og tendentiøst«, og at hans fremstilling på grund af disse forhold har fået »slagside mod det arkivstyrede og dermed en ensidig dansk tilgangsvinkel« (ibid.).

Ingen kan vel betvivle, at generalbrevene var subjektive. Men så nøjsom behøver man nu heller ikke at være i sin behandling af kilderne. Den danske koloniadministration, som producerede de fleste af de utrykte kilder, var ikke bare moderlandets forlængede arm. Den fungerede i en kolonistituation, hvor mange forskellige, ofte modstridende interesser mødtes. Der var den danske kolonimagt; andre europæiske kolonimagter; europæere, som havde investeret, sommetider endda slået sig ned i koloniområderne; der var indfødte befolkningsgrupper, fjendtligt eller venligtsindede mod danskerne, og der var befolkningsgrupper, som var importeret ude-

fra for at blive brugt som arbejdskraft. Det er en selvfølge, at de danske (og europæiske) interesser var økonomisk betonedede, og at det kan studeres f.eks. gennem handelsstatistikker og administrationsindberetninger. Men da ingen af de befolkningsgrupper, som danskerne kom i kontakt med, passivt fandt sig i at være betydningsløse brikker i den danske kolonihistorie, er denne noget mere kompliceret end man åbenbart umiddelbart forestiller sig fra dansk side.

Kolonisituationen i al almindelighed er blevet karakteriseret således af den amerikanske antropolog, Bernard Cohn, som har beskæftiget sig især med Indien: »both white rulers and indigenous peoples were constantly involved in representing to each other what they were doing. Whites everywhere came into other peoples' worlds with models and logics, means of representation, forms of knowledge and action, with which they adapted to the construction of new environments, peopled by new ›others‹. By the same token these ›others‹ had to restructure their worlds to encompass the fact of white domination and their own powerlessness« (1981: 218–219). Det danske kildemateriale var på mange måder et produkt af et forsøg på at kontrollere disse, så kolonierne var økonomisk rentable. Det kan med andre ord betragtes som et resultat af dette møde mellem forskellige grupper mennesker med hver deres økonomiske, kulturelle og sociale baggrund. Set i det lys får selv tendentiøse beskrivelser med europæisk slagside ny mening, og i en artikel om den hollandske konfrontation med sorte afrikanere i perioden fra 1590 til 1635 har Ernst van den Boogard f.eks. analyseret hollandske beskrivelser af afrikanere i lyset af de især handelsmæssige relationer, hollænderne havde til afrikanerne. Spørgsmålet drejede sig ikke så meget om, hvorvidt de hollandske beskrivelser var rimelige karakteristika af afrikanere eller ej, gode eller dårlige kilder, men derimod om at vise, at beskrivelsernes karakter siger noget om, hvorledes hollænderne opfattede afrikanerne og dermed det økonomiske og sociale forhold mellem de to befolkningsgrupper (Van den Boogard 1982). Det er alt-

så ikke så meget et spørgsmål om at finde de kilder, der er mest rensset for forudindtagede opfattelser og dermed de bedste beskrivelser, men derimod om at placere kilderne i den større sammenhæng, som sætter deres dokumentariske værdi bedst i relief.

I og med at kildematerialet skal forstås som et produkt af en kolonisituation, hvor der fandt en konfrontation sted mellem forskellige befolkningsgrupper, opstår der problemer med at tage udgangspunkt i *dansk* kolonihistorie. Det danske element i kolonierne var relativt svagt, og når der fokuseres på det alene, er det næsten umuligt at komme frem til en bare nogenlunde tilstrækkelig forståelse af kildernes indhold og karakter, for slet ikke at tale om at få det største udbytte af dem rent empirisk. Og så kan man iøvrigt spørge sig selv, hvad vi egentlig skal med dansk kolonihistorie i det hele taget? Skal den give næring til dansk selvtillid, at vi virkelig har været et imperium engang? Skal vi begynde vores kolonihistoriske værker, som Erik Gøbel gør i en ellers udmærket og grundig redegørelse for dansk handel på Vestindien og Guinea i et nyligt nummer af *Scandinavian Economic History Review* med at sige: »Today Denmark is a small nation both politically and economically, but this has not always been so« (1983: 21). Eller skal vi forsøge at placere kolonihistorien i den verden, vi lever i, for at bidrage til en forståelse af forholdet mellem u- og i-lande?

I *Dansk Kolonihistorie* udtrykker Green-Pedersen og Willemoes Jørgensen det synspunkt, at kolonihistorie er vigtig, fordi »verden på europæisk initiativ er rykket tættere sammen og i stigende grad synes at have udviklet sig på europæiske præmisser« (1983: 9). Men det er tvivlsomt, om det er tilstrækkeligt at studere de europæiske præmisser alene. Som en anden kolonihistoriker har bemærket, så var det kun i »den europæiske ekspansions og den borgerlige liberalismes bedste tid ... [at] få ... tvivlede på global udvikling i Vestens billede« (Steenagaard 1980: 96). I dag tvivler de fleste på, at de »europæiske præmisser« eller »Vestens billede« vil determinere denne udvikling; det hele har vist sig at være betydeligt mere komplice-

ret. Ikke bare har moderniserings- og vækstteorier vist sig at være håbløst naive og økonomisk urealistiske, som Steenagaard gør opmærksom på (ibid.: 98), men det har også vist sig med al ønskelig tydelighed, at u-landenes befolkningsgrupper ikke bare passivt venter på at blive udviklet og rykket nærmere det europæiske mekka, men har deres egne opfattelser af historiens løb og deres økonomiske, sociale og ikke mindst kulturelle placering i den. Disse opfattelser har ikke bund i oprindelige, primitive samfund, men derimod i den koloniale situation, og de er naturligt nok ofte i et modsætningsforhold til den vestlige opfattelse.

Hvis dansk kolonihistorie ikke skal risikere at ende som åndelig føde for nostalgikere med hang for troperomantik, men skal placere sig i den internationale sammenhæng, hvor den hører hjemme, må den derfor tage højde for den totale kolonisituation med alle dens indbyggede konflikter. Bogen *Dansk kolonihistorie* har den store værdi, at den åbner vore øjne for den usædvanlige rigdom af kildemateriale fra Dansk Vestindien, som der vitterligt eksisterer. Det er prisværdigt at se kilderne blive brugt til at udfylde huller i vores viden om Danmarks historie. Men man kan håbe, at denne udforskning af områder, hvor danskheden ikke var så selvfølgelig som herhjemme, også vil bidrage til, at vi begynder at se på kolonihistorien med verdensøjne.

Litteratur

- Boogart, Ernst van den, 1982. Colour Prejudice and the Yardstick of Civility: The Initial Dutch Confrontation with Black Africans, 1590–1635. I Racism and Colonialism, R. Ross, red. Hague: Martinus Nijhoff Publishers. pp. 33–54.
- Cohn, Bernard S., 1980. History and Anthropology: The State of Paly. *Comparative Studies in Society and History* 22(2): 198–221.
- Christensen, Jørgen Bach, 1983. Jord, Slaver og plantere. Koloniamfundet på St. Corix 1742–1804. I *Dansk kolonihistorie*. Indføring og studier, Peter Hoxcer Jensen et. al., red. Århus: Forlaget Historia. pp. 137–152.
- Green-Pedersen, Sv. E. og P. C. Willemoes Jørgensen, 1983. Dansk kolonihistorie – det globale perspektiv. I *Dansk kolonihistorie*. pp. 9–18.
- Gøbel, Erik, 1983. Danish Trade to the West Indies and Guinea. *Scandinavian Economic History Review* 31(1): 21–48.

- Jensen, Peter Høxcer, 1983. Dansk Vestindien. I Dansk kolonihistorie. pp. 19–60.
- Jensen, Poul Ulrich, 1983. Danskerne og afrikanerne. Det vestindisk-guineiske Kompagnis virksomhed på Guldkysten 1733–1754. I Dansk kolonihistorie. pp. 113–136.
- Knap, Henning Højlund, 1983. Danskerne og slaveriet. Neger-slavedebatten i Danmark indtil 1792. I Dansk kolonihistorie. pp. 153–174.
- Steensgaard, Niels, 1980. Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme. Historisk Tidsskrift 80: 82–100.

Per Hernæs:

Dansk kolonihistorie og Afrika

Et angrep på den »danofili« tradisjon innen historieskrivningen om Gullkysten (Ghana).

Det har nylig kommet ut en bok om dansk kolonihistorie: *Dansk kolonihistorie. Indføring og studier*. (1) Boken pretenderer først og fremst å være en håndbok og veiledning for folk som måtte ha interesse for å studere de danske oversøiske områder. Som sådan virker den tilforlataelig og gir mange gode praktiske råd. Men boken inneholder også en del studier i form av omarbeidede studenterspecialer. Ett av disse bidragene omhandler Gullkysten, nemlig Poul Ulrich Jensen's »Danskerne og afrikanerne. Det vestindisk-guineiske Kompagnis virksomhed på Guldkysten 1733–1754«. Denne artikkel vekker til ettertanke fordi man her kan konstatere at en gammel dansk tradisjon, som før øvrig har sammenfallende trekk med den »klassiske« kolonihistorie, fremdeles holdes i hevd.

Herværende artikkels hensikt er å reise en debatt om dette fenomen innen dansk historieskrivning om de afrikanske etableringer, samt å antyde en alternativ kolonihistorie.

Det »danofili« syndrom

Det går et genferd gjennom den danske hi-

storieskrivning om Gullkysten – og dette gespenst kunne med rette gis navnet »Danofili«. Man kunne også anvende et uttrykk fra den medisinske ordbok og kalle dette historiografiske fenomen for »danofil-syndromet«. Dette syndrom har lange tradisjoner i dansk litteratur om Gullkysten. Dog har dets uttrykksform vært forskjellig opp gjennom tidene, varierende fra ideologisk etnosentrisme til perspektivmessig eurosentrisme i dansk dragt.

Den dansk-språklige litteratur angående Gullkysten kan, meget grovt, deles inn i tre hovedkategorier: 1. De samtidige beretninger – skrevet av folk som besøkte eller oppholdt seg på Kysten et stykke tid, 2. »Hobby-historiske« fremstillinger i tiden 1850 til siste verdenskrig, og 3. De egentlige »faghistoriske« arbeider fra 1950-årene og frem til i dag.¹ Det er hurtig gjort å skaffe seg oversikt over denne litteratur. I omfang er den nemlig meget beskjeden. Et faktum som i seg selv kan fortelle noe om det danske historikermiljøets holdning til og interesse for dette emnet.

De samtidige beretninger – som ble trykt i perioden 1697 til 1868, altså stort sett innenfor det tidsrom Danmark hadde sine besittelser på Gullkysten, legger grunnen til den omtalte danofili. Her skal nevnes noen av de mest sentrale, såsom E. Tilleman, *En liden enfoldig Beretning om det Landskab Guinea*, Johs. Rask, *En kort og sandferdig Reise-Beskrivelse til og fra Guinea*, L. F. Rømer *Tilforladelig Efterretning om Kysten Guinea* og H. C. Monrad, *Bidrag til en skildring af Guinea Kysten og dens Indbyggere*.²

Den form for danofili vi finner her, ytrer seg ikke så klart i forfatternes valg av perspektiv. Det ligger for så vidt i sakens natur. Det dreier seg om den tids reiseskildringer. Forfatterne hadde en genuin interesse for de afrikanske samfunn, og omtalen av disse var i realiteten disse bøkens raison d'être. Skribentene skildret hvad de så og observerte under sitt opphold på kysten, og de skrev for et publikum som de visste hadde sans for det ek-

1. Red. P. H. Jensen et. al., Historia forlag, Århus 1983.

2. Tilleman, Kbhn. 1697/Rask, Trondhjem 1754/Rømer, Kbhn. 1760/Monrad, Kbhn. 1822/Den seneste beretning i denne periode: C. Irminger, »Erindringer fra Kysten Guinea fra Togtet 1847« i *Fra alle Lande*, Bind III, s. 353–70, Kbhn. 1868.